

Y. Bertels
akademik

Nizami 63 il ömür sürüb...

Çox təəssüf ki, Nizaminin anadan olduğu ili dəqiq təyin etmək hələ də mümkün deyil. Bir də ki, təzkirələrdə adətən şairlərin doğum ili göstərilmir. Olsa-olsa, şairin öldüyü il təxminən nəzərə çatdırılır. Nizaminin doğum ilini onun əsərlərinin yazıldığı zamanla müqayisədə, bir də ki, şair əyər öz yaşı

barədə söz deyirsə, – bununla təyin etmək mümkündür. Bütün bunları nəzərə alsaq, deyə bilərik ki, Nizami Gəncəvi bu fani dünyada altmış üç il yarım ömür sürüb. Yəni Nizami «İqbalnamə»ni 597-ci və yaxud bu günkü tarixlə desək 1200-cü ilin 15 oktyabrında bitirib. «İqbalnamə» işıq üzü görəndən sonra isə Nizami Gəncəvi bu dünya ilə halallaşmış-hümbətləşib...

Əlbəttə göstərilən tarixlər nisbidir. Bizim güman etdiyimiz kimi möhkəm özülü yoxdur. Daha doğrusu, istər xaricdə, istər bizim özümüzdəki gümanlara görə Nizaminin ölüm ili 1203-1205-ci illər arasındadır...

Əhalinin iki zümərəsinə bir kənara qoysaq, onu deməliyik ki, Nizami, Gəncənin şəhər əhalisi arasından çıxmışdı. O vaxt şəhər əhalisi kimlərdən ibarət idi? Şəhərin müdiriyyəti və yaxud məmurlar, əqli zəhmətlə məşğul olanlar – mədrəsə müəllimləri, təbiblər, alimlər, ticarət adamları və sənətkarlar; o da ola bilərdi ki, bir ailədə bunların hərəsindən bir nəfər olsun. Məsələn: Xaqaninin atası dülgər idi, əmisi isə təbib və alim;

Orası bəllidir ki, əhalinin hansı təbəqəsinə aid olursa-olsun, Nizaminin ailəsi heç də kasıb deyilməmiş.

Nizami bəlkə də öz müasirləri arasında cəmi elmlərə vaqif olan bir kəs idi. O elmləri kasıb ailənin övladları heç cürə belə mükəmməl

öyrənə bilməzdi. Elə oxunan kitabları və kağızı almaq üçün, gərək nə qədər pulun olaydı. Qeyri-adi poetik texnikaya yiyələnməyin özü də xeyli vaxt istəyirdi. Əyər güman etsək ki, Nizami bütün bunlara yetişmək üçün ticarət adamı, yaxud peşə sahibi olsaydı, az qala vaxtının yarısından çoxunu gərək buna sərf edəydi. Bu minvalla məntiqi cəhətdən belə güman etmək olar ki, Nizami təminatlı bir ailədə dünyaya gəlmiş...

Bəs Nizaminin təhsili barədə nə deyə bilərik? Bu suala da dəqiq cavab vermək mümkün deyil. Nizami Gəncəvidə bir misra belə tapa bilməzsən ki, o öz doğma şəhərindən kənara çıxmağı barədə söz desin. Bunu əminliklə deyək ki, o Gəncədə təhsil alıb. Və onu da ərz eləyək ki, Gəncədə o vaxt uləmələr dərs deyirmiş. Təkcə onu bildirək ki, Nizaminin, eləcə də Xaqaninin müəllimi Əbül – Üla Gəncəviydi. Hansı ki, öz «fəxriyyə»sində müxtəlif elmlərə sahib olduğu ilə öyünür. Nizami də, yeri gəldikcə, nəzərə çatdırır ki, o vaxtın elmlərindən çox dürüst məlumatı varmış. Ona şübhə yoxdur ki, Nizami elmi ədəbiyyatın əsaslarını mükəmməl bilirmiş. Özü də dediyimiz həmin ədəbiyyatın demək olar ki, hamısı ərəb dilində idi. Yəni ərəb dilini bilmədən o vaxtkı elmlərə yetik olmaq mümkün deyildi. Nizami Məcnunun başına gələnləri də heç şübhəsiz ərəb dilində oxumuşdu. Onda başqa dildə Məcnunun macərəsi demək olar ki, yoxuydu...

Ədəbi fars dilinə gəlincə isə Nizaminin hər misrası bunu əyani şəkildə təsdiqləyir. Əsərlərinin bir yerində fars dilindəki mükəmməl lüğətləri, fərhəngləri tərifləyir.

Ola bilər ki, XII əsrdə Xəlifətin bu iki ədəbi dilindən savayı Nizami qeyri dilləri də biləydi. Özünün sözüdür, təxminən belə deyir: «mən hər bir əlyazmasından var-dövlət götürdüm. Sonra onunla şeirim də bəzədim. Bütün bunlarla bahəm yəhudini, xaçpərsti, pəhləvini də öyrəndim». Bunu ikili şəkildə başa düşmək gərəkdir. Söhbət ya həmin dildə olan mənbələrdən, ya da ki, Nizaminin anladığı dilə olan tərcümədən gedir. Hər halda faydalandığı ədəbiyyatın əksəri müsəlman mədəniyyət zümərəsinə daxil deyilmiş. Amma Nizaminin xaçpərst ədəbiyyatı ilə tanışlığı dəqiqdir. Çünki bəzən əsərlərində «İncil»dən misallar gətirir...